

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΑΝΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffmann τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὕψηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Bæhm ὕψηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg — Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος ἔκτ. καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορακόπουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὕψηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΡΩΝ 41
1934

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΕΡΙΣΣΙΟΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΕΝ ΤΩ ΝΕΩΤΕΡΩ ΕΛΛΗΝΙΚΩ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙ

ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΥΠΟ
Ν. Ι. ΤΟΥΛΑ

Τὸ φιλοσοφικὸν περιβάλλον.

Περὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν φιλοσόφων ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν ἀφελῆς τις ἀντίληψις, ἐξ ἴσου περιέργως, ὅσον καὶ φαιδρά: ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὴν φιλοσοφίαν θεωρεῖται συμπτωματικὴ ἔνδειξις ὑποχοδρίας!! Εἶναι ἀδύνατον σχεδὸν νὰ συλλάβωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ φιλοσόφου χωρὶς νὰ τὴν συνδέσωμεν μὲ τὰς παραστάσεις τῆς ὑπαρό- τητος, τῆς μακροῦς γενειάδος, τῶν χωσμένων ὀφθαλμῶν, τῆς σκυθρω- πότητος· χωρὶς νὰ φαντασθῶμεν, ὁμιλοῦντες περὶ φιλοσόφων, ἀνθρώ- πους, οἵτινες εἶναι ἐντελῶς ξένοι πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἡμέρας, ξένοι πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἐποχὴν των, ξένοι ἐν ὀλίγοις πρὸς τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον.¹⁾ Ἡ τοιαύτη παρεξήγησις ὀφείλεται καὶ ἡμᾶς εἰς συγκεχυμένην τινὰ γνώμην περὶ φιλοσόφων καὶ φιλοσο- φίας, ἡ ὁποία κατεστάλαξε μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανί- σεως τῆς κυνικῆς, ἐπικουρείου καὶ στωικῆς φιλοσοφίας. Ἡ καθαρῶς ἠθικὴ καὶ ἀνθρωπολογικὴ κατεύθυνσις, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ φιλοσο- φία περὶ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς μέχρι τοῦ Σενέκα καὶ Αὔρηλίου καὶ ὁ ὑποδειγματικὸς βίος, τὸν ὁποῖον ὀφείλον νὰ διά-

1) Λουκιανὸς, Λίς κατηγορούμενος: Τίνας λέγεις τοὺς φιλοσόφους; ἄρ' ἐκείνους τοὺς κατηρεῖς, τοὺς σκυθρωπούς, ξυνάμα καὶ πολλοὺς, τοὺς τὸ γέ- νεον ὁμοίως ἐμοί, τοὺς λάλους;

γίωσι οι εκπρόσωποι αυτής εκ συμφώνου προς τὰς ὑπ' αὐτῶν διδασκομένας ἠθικὰς θεωρίας, κατέστησαν τὴν φιλοσοφίαν, τύσον λόγῳ τοῦ ἀπτοῦ αὐτῆς ἀντικειμένου, ὅσον καὶ λόγῳ τῆς ἐξωτερικεύσεώς της, πλεον προσιτὴν εἰς τὸ εὐρὺ κοινόν. Τοιαυτοτρόπως λοιπὸν σχηματίζεται μία ἐκλαϊκευμένη γνώμη περὶ φιλοσοφίας καὶ φιλοσόφων, ἡ ὁποία αὐτοχῶς ἐπέπευτα νὰ διατηρηθῇ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Πόσον διαφέρει τῆς λαϊκῆς ταύτης ἀντιλήψεως ὁ τύπος τοῦ συγχρόνου φιλοσόφου, ὡς τὸν σχεδιάζει ὁ Benedetto Croce εἰς τὸν ἐπίλογον τῆς ἀνοιχτῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τὸ ἔκτον φιλοσοφικὸν κογκρέσσον τοῦ Cambridge, Mass! Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τούτῳ ὁ Croce ἐκθέτει, ὅτι, λόγῳ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας, τῆς μεθοδολογίας καὶ ἱστορίας, ὁ σύγχρονος τύπος τοῦ φιλοσόφου ὀφείλει νὰ λαμβάνη μέρος εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ φαινομενολογικὴν ἐρευναν τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ μὴ παραλείπη πρωτίστως νὰ ἐνδιασκολῆται, ἂν ὅχι ὡς ἀμεσῶς ἀνεργάτης, τοῦλάχιστον ὅμως ὡς ἐνδιαφερόμενος παρατηρητής, μὲ τὸν ἀγῶνα, ὅστις πέριξ αὐτοῦ διεξάγεται ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ ζωῇ. Ὁ τοιοῦτος φιλοσοφικὸς γνώστης τῆς ἐποχῆς του, καταλήγει ὁ Croce, ὀφείλει, καθὼς πάντες οἱ ἄνθρωποι, νὰ ἔχη ὁρισμένον προσημασμένον, τὸν προσημασμένον δηλαδὴ νὰ εἶναι πρωτίστως ἄνθρωπος!!

Ὁ τύπος οὗτος τοῦ φιλοσόφου προκύπτει διὰ τὸν Croce ἀναγκαστικῶς ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προσημασμένης ταυτότητος ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐνταῦθα εἰς μίαν μεθοδικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐκ πρώτης ὄψεως τολημερῶς ταύτης συντατικῆς, θὰ ἤρχομεθα ἤδη εἰς τοῦτο, εἰάν ἐγένετο δηλαδὴ παραδεκτόν, ὅτι ἡ φιλοσοφία, θεωρουμένη ὡς ἡ ἐπιστήμη πάσης ἐπιστήμης, ὡς ἡ ἐπίγνωσις πάσης γνώσεως, εἶναι ἡ ἀρρητημένη καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν συνειδητὴ ἔκφρασις τοῦ ἐκείνου ἱστορικοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσεται καὶ ὡς τοιαύτη τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα προοίους πνευματικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος· ἠθικῶς δὲ ἐξετάζομένη ὁ δείκτης τῆς νοσηρίας καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου ἐνὸς λαοῦ.

Ἀπὸ τῆς προσημασμένης ταύτης ἐξετάζοντες τὴν φιλοσοφίαν παρατηροῦμεν μετὰ λύπης μας, ὅτι τὸ ἐπίπεδον τοῦτο εἶναι παρ' ἡμῶν πρὸς χαμηλόν, καθόσον ἐκτὸς ἐνὸς στενωπῆτος κύκλου ἐπιστημόνων τῆς

τελευταίας ἡμῶν γενεᾶς, οἵτινες, σπουδίασαντες εἰς Γερμανίαν καὶ ἐμποτισθέντες ὑπὸ τοῦ αὐτόθι ἐπικρατοῦντος πνεύματος τῆς ἰδεαλιστικῆς παραδόσεως, γίνονται σήμερον οἱ πρωτοπόροι μιᾶς νέας καὶ γνησίας φιλοσοφικῆς κινήσεως, ἐλάχιστοι εἶναι οἱ συναισθανόμενοι τὴν φιλοσοφικὴν ὑποχρέωσιν πρὸς λογοδοσίαν ἐπὶ τῶν ζωτικῶν προβλημάτων τῶν ἀπορρεόντων εἴτε ἐκ τῆς καθόλου γνώσεως, εἴτε ἐκ τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν αἰτημάτων τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος.

Ἦλθον ὅμως δύναται νὰ μᾶς ἀντιταχθῆ, ὅτι ὁ Ἕλλην καὶ δὴ ὁ διανοούμενος Ἕλληνα κλίνει ἐξ ἰδιοσυγκρασίας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, φιλοσοφῶν παντοῦ καὶ πάντοτε καί, ὡς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσωμεν, ὁποσδήποτε.

Τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς μᾶς ἐνθαρρύνει εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἐπαισε νὰ σκέπτεται καὶ νὰ εὐρίσκει ἀγνὴν χάριν ἔστω καὶ εἰς τὰ ἀπωτέρου σκοποῦ στερούμενα ἀκροβατικὰ τῆς σκέψεως γυμνάσια. Ἀπὸ τῆς ἄλλης ὅμως πλευρᾶς μᾶς ἀνησυχεῖ ἡ ὑποκίνδυνος καὶ ἐπιπόλαιος αὕτη παιδιὰ τοῦ πνεύματος, ἣτις ἄγει μοιραίως εἰς τὸν σκεπτικισμόν καὶ τὸν μηδενισμόν, τοῦτέστιν εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας. Αὕτη, μακρὰν τοῦ νὰ συνταυτίζεται πρὸς τὴν γνωστὴν ἡμῶν ἐπιπολαιότητα καὶ προχειρολογίαν, προὑποτίθῃσι περισσότερον πάσης ἄλλης ἐπιστήμης τὴν γνωσιολογικὴν καὶ ἐννοιολογικὴν ἀνάλυσιν οὐ μόνον τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν μεθόδων τῆς γνωσιολογικῆς αὐτοῦ κατακτῆσεως. Ἡ φιλοσοφικὴ γνώσις, ἀπέχουσα πολὺ τῆς σχετικότητος καὶ ἀβεβαιότητος, ἀποκτᾷ, διὰ τῆς λογικῆς διαγνώσεως τῶν τε μεθόδων καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, τὴν πλήρη καὶ οὐσιαστικὴν σημασίαν τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιγνώσεως. Ἡ δελφικὴ ἐντολὴ τοῦ «γνώθι σαυτόν» γίνεται φιλοσοφικὸν ἀξίωμα τῶν μεθόδων τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται πλέον ὡς ἡ θεωρία τοῦ ἰδίου αὐτῆς ἐννοιολογικοῦ μηχανισμοῦ. Ὑπὸ τὸ ἄχθος τοῦτο τῆς φιλοσοφικῆς εὐθύνης κύπτουσα ἡ φιλοσοφία ἀπεμάκρυνεν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς ἐρεῦνης τῆς πᾶν μεταφυσικὸν ἢ ὄντολογικὸν πρόβλημα, ἐπιδοθεῖσα δὲ εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς καθ' ὅλου καὶ καθ' ἕκαστον γνώσεως συνεταύτισθη σχεδὸν πρὸς τοὺς βοηθητικοὺς αὐτῆς κλάδους τὴν λογικὴν, τὴν θεωρίαν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν τελεολογικὴν ψυχολογίαν, τὴν γνωσιολογίαν, φαινο-

μενολογίαν κτλ. Τὰ ἀναμενόμενα τελικὰ συμπεράσματα ἐκ τῶν συσσωρευθέντων στοιχείων τῆς κριτικῆς ταύτης ἐρεῦνης δὲν ἐξήχθησαν εἰσέτι. Τοιοῦτος εἶναι ὁ φόβος, ἡ ἐπιφυλάξις, τὸ σέβας τῶν περὶ τὰ φιλοσοφικὰ ἐνασχοληθέντων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀκρίτους καὶ προχρῆστος «φιλοσοφίαν τὰς». ¹⁾

Δὲν πρόκειται ἤδη νὰ πολεμήσωμεν τὰς δογματικὰς θεωρίας τοῦ ἀπηρχαιωμένου ὕλισμοῦ, διότι τοῦτο ἐλάχιστα θὰ ἐνδιέφερε τοὺς ἀναγνώστας τῆς παρούσης διατριβῆς. Ἐκείνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὑποδείξωμεν εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ τρέφομεν μεγαλυτέραν περιφρόνησιν πρὸς τοὺς «φιλοσοφίοντας» τούτους διανοουμένους ἢ ὅση τοῖς ἀξίζει, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν γενικῶν συνθηκῶν, ὑπ' ἃς οὗτοι διατελοῦσιν. ²⁾ "Ὅταν σκεψώμεν, ὅτι, ἐκτὸς μιᾶς κερδύλλου καλοφοροῦσας φιλοσοφίας, ὑπάρχει παρ' ἡμῖν παντελὴ ἀγνοία τῆς γνησίας καὶ συστηματικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως, ὅτι ὁ L. Büchtemer ἢ ὁ παρεξηγούμενος Λάσβιν θεωροῦνται φιλοσοφικὰ ἀδελφεία, τὰ συγγράμματα τῶν ὁποίων καθιστοῦσι τὴν μελέτην τῶν συστηματικῶν τῶν προγόνων μας ἢ ἐκείνων ἐνὸς Descartes, Leibniz, Hume, Locke, Kant, ³⁾ Fichte, Hegel, ἀποσιωπῶν τὰ ἀσκήματα τοῦ τελευταίου φιλοσοφικοῦ ὄργανισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ. ⁴⁾ ἔντελως προικτῆν, τότε δὲν πρέπει ν' ἀπορήσωμεν, «διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ στερησάμετος τῆς

1) Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ σοφιστέου μὴ συνιστῶμενον βεβαίως εἰς τὸ «καταπλεῖν τὴν σοφίαν», ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὸ «ἀνιδιαιτέλως καταχραστῆν αὐτὴν ἀποκαλοῦμεν «φιλοσοφίαν» ἐπιθυμῶντες διὰ τοῦ χρηματισμοῦ ἐπιτευχθέντος τούτου τύπου νὰ γυλοποιήσωμεν καὶ νὰ ζωστήσωμεν τὴν φιλοσοφίαν ἐπιπολαιότητα καὶ προχρηολογίαν. Ἐν τῇ γερμανικῇ ἰδίᾳ κατὰ Schopenhauer, συναντῶμεν τὸν ὄρον Philosophierer, δυνάμενον ν' ἀποδοθῇ ἑλληνιστὶ διὰ τῆς λέξεως «φιλοσοφικῆς».

2) "Αὐτὰ κατὰ Πλάτωνα: «ἡ ἀληθὴ φιλοσοφία διὰ ταῦτα προτιθέτω γεν, ὅτι οὐ κατ' ἀξίαν αὐτῆς ἀπιοῦται: οὐ γὰρ γόθως εἶδει ἀληθείαν, ἀλλὰ γνησίους».

3) Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Λέξικόν Ἐλευθερουδάκη διαφερόμεν: ἑλληνιστὶ μεταφράσθη μέρος τῆς Κριτικῆς τοῦ καθαρῶ λόγου ὑπὸ τὸν τίτλον Κριτικὴ τοῦ ἀδόλου λογισμοῦ ὑπὸ Ἄλ. Πάλλη περιλαμβανόμενῃ καὶ εἰς τὸ ἔργον ἐ-καίρια καρύδιω. Ὅμοια πικρὰ εἰρωνία κρύπτειται ἐν τῇ ἀποχρῆσιν αὐτῆς καρύδιον καρυδιῶν καὶ τῆς Κριτικῆς!!

4) Κατὰ τὸ 1921 π. ζ. ἐξεδόθησαν ἐν Γερμανίᾳ περὶ τὸ 1.800 ἀποσπασματικὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα.

Ἑλλάδος μεσουρανεῖ εἰσέτι ὁ L. Büchner, ἢ ὁ Μάρξ¹⁾ καὶ διατὶ εἰς τὴν πατρίδα τῆς φιλοσοφίας, ἐξ ἧς αὕτη φαίνεται ἐξοστρακισθεῖσα, ἐπικρατεῖ ἢ ὄντως οἴκτρα αὕτη κατάστασις.

Εἶναι εὐχερὲς ἀναζητοῦντες ν' ἀνεύρωμεν τὰ προκαλέσαντα τὴν κατάστασιν ταύτην ἱστορικὰ αἷτια : ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διανόησις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν παρηκολούθησε τὴν ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ἐξέλιξιν τῆς φιλοσοφίας, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ, ὅτι δὲ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς φυλῆς μας, ἠδυνήθη εὐχερῶς μὲν ν' ἀφομοιώσῃ τὰ πορίσματα τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν, τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἐρεῦνης τῶν τελευταίων αἰώνων, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ παρουσιάσῃ ἀνάλογον καὶ παράλληλον φιλοσοφικὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τεχνικὴν αὐτῆς πρόοδον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐπλουτίσθη μὲν ἐκ τῆς συσσωρεύσεως καὶ ἀποταμιεύσεως τῶν ἀφομοιωθέντων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν γνώσεων, ἐστερήθη ὅμως μιᾶς ἀντιστοίχου προηγμένης φιλοσοφίας, πρὸς τὰς βασικὰς τῆς ὁποίας ἀρχὰς καὶ ἐννοίας στρέφεται καὶ κατευθύνεται δίκην μαγνητικῆς βελόνης τὸ ὅλον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Παρὰ ταῦτα διησιάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς φιλοσοφικῆς ὁλοκληρώσεως. Ὑπέστη λοιπὸν μοιραίως τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἐν ταῖς θετικαῖς ἐπιστήμασι ἐνυπάρχοντος μεθοδικοῦ ὁραλισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐξύρωσεν εἰς κοσμοθεωρίαν δογματικοῦ ὁραλισμοῦ μὲ τάσεις καθαρῶς ὕλιστικάς.

Ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἐνισχύθη διὰ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν, διὰ τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας του, ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ ἐν ἐξελίξει εὐρισκομένου ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὁ νεώτερος γαλλικὸς πολιτισμὸς. Ἐν Γαλλίᾳ αἱ ὕλιστικαὶ τάσεις, προῖόν μιᾶς φιλοσοφικῆς χρεωκοπησάσης γενεᾶς, διατηροῦνται σχεδὸν ἀναλλοίωτοι μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Γερμανίαν, ἐνθα ἡ παροδικὴ ἐμφάνισις τοῦ ὕλισμοῦ (καὶ τῶν συναρῶν πρὸς τοῦτον μορφῶν τοῦ ψυχολογισμοῦ κτλ.) μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῶν μεγάλων ἰδεαλιστικῶν συστημάτων τῆς φιλοσοφικῆς τριᾶδος Fichte, Schelling, Hegel, συνέτεινε μόνον, διὰ τῆς πρὸς

1) Οὐδόλως κατακρίνομεν τὸν Μάρξ ἢ τὸ ἔργον του μὴ δεχόμενοι τοῦτον ὡς φιλοσοφικὴν ἀδθεντίαν.

αὐτὸν ἀντιδράσειος, εἰς τὴν στερεωτέραν θεμελίωσιν τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ.

Ἐνδεροῦς φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ γεφύρωσις τοῦ ἱστορικοῦ κενοῦ, τοῦ χαίνοντος· μετὰ δὲ τῆς σήμερον καὶ τοῦ παρελθόντος μας, διότι θὰ ἐπίστευέ τις, ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν θὰ ἀπηχεῖτο ἄλλο τι, εἰμὴ ἡ συστηματικὴ μελέτη τοῦ παρελθόντος. Ἐν τούτοις· πλὴν τοῦ ἅτι δὲ ἱστορία καὶ ἡ παιδείοσις οὔτε ἐξαγοραζόνται, οὔτε ἀποκτιῶνται· ἡ μελέτη αὕτη δὲν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ποτέ, εἰν προηγουμένως δὲν ἤθελεν ἀφυπνισθῆν τὸ φιλοσοφικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἀναγεννηθῆν ἡ φιλοσοφικὴ συνείδησις, καθὼς *mutatis mutandis* ἡ φιλοσοφικὴ συνείδησις δὲν θὰ ἐξέλιθη ποτὲ τῆς ἀρχαίου καὶ ἐμβρυώδους αὐτῆς μορφῆς, εἰν δὲν διέλθῃ τὰ ἐνδιαμέσια στάδια, τὰ ἄγοντα διὰ μέσου τῶν μορφῶν τοῦ παρελθόντος εἰς τὸ σημερινὸν τῆς ἐξελίξεως σημεῖον. Ἡ δυσχέρεια δὲν ἔγκειται τόσον — εἰναι ἵσως περὶ τὸν νῦν τὸ εἴπωμεν — εἰς τὸν συντονισμὸν τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως, ὅσον τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς πρὸς ἄλλας μᾶλλον προηγουμένως μορφάς. Μόνον παραλλήλως καὶ δι' ἀλλήλων δύνανται ψυχὴ καὶ πνεῦμα νὰ ἐξελιχθῶσι, μόνον οὕτω δύναται νὰ συντελεσθῆν τὸ θαῦμα τῆς φιλοσοφικῆς μας ἀναγεννήσεως. 1)

Ἐν τούτοις δὲν εἰναι μόνον ἡ κριτοῦσα παρ' ἡμῖν νοσηρία τοῦ σκεπτικισμοῦ καὶ ἡ ἀπουσία γνησίας πνευματικῆς ἀτμοσφαιρας, αἵτινες δυσχεραίνουναι τὴν πραγματοποίησιν τῆς φιλοσοφικῆς μας ἀναμορφώσεως. Στερούμενοι φιλοσοφικῆς παραδόσεως στερούμεθα συνίαμι φιλοσοφικῆς ὑπὸ τῆς παραδόσεως καθιερωμένης γλώσσης. Ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν τοιαύτη σύγχυσις καὶ ἀβεβαιότης περὶ τὴν χοῆσιν φιλοσοφικῶν ὅρων, 2) ἰδίᾳ παρὰ φιλοσοφικῶς ἀμαρτυροῦσας μεταρροιστάς,

1) Ὁμοίον δρόμον εἶχε νὰ διατρέξῃ παρ' ἡμῖν ἡ μουσικὴ. Ὁ δρόμος ὅμως αὗτος ἦτο ἀπείρως ἐνδερότερος, καθ' ὅσον οἱ ἐπισκεπτόμενοι ἀρχικῶς εἰς συνιαμία λόγῳ ανομιτισμοῦ, ἐν τῇ ἐπισημῇ των νὰ εἶναι *fashionable*, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποφύγοι συν τῇ χρόνῳ τὴν ἐπιρροὴν τῆς μουσικῆς ἐπὶ τοῦ συναισθηματικοῦ των κόσμου. Τοιαῦται ὅμως παγίδες εἰναι ἀδύνατον ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας νὰ στηθῶσι.

2) Ἀναμέρομεν ὀλίγα τινα, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα. Ἀδυναμία μεταχειρίζομεθα τὰς λέξεις νοῦς, διάνοια, λόγος, ὁμιλοῦντες ποτε περὶ τοῦ *Verstand*, ποτε περὶ τῆς *Verunft*. Ποία νόσιώδης διαφορά ὀλίγη

ὥστε θὰ ἦτο ἐπ'ἀνάγκης καὶ εὐχῆς ἔργον, εἰάν ἐπήρχετο μεταξύ τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐνασχολουμένων ποιά τις συνεννόησις πρὸς καθορισμὸν τῶν οὐσιωδεστέρων φιλοσοφικῶν ὄρων. Ἡ μετάφρασις τῶν ἔργων τοῦ Κάντ ἐκ μέρους μιᾶς εἰδικῶς συσταθισομένης ἐπιτροπῆς λογίων θὰ ἀπετέλει ἀληθῆ ἐνεργεσίαν πρὸς πάντα φιλοσοφοῦντα, καθόσον τοιαυτοτρόπως θὰ καθιεροῦτο μία συστηματικὴ φιλοσοφικὴ ὀρολογία καὶ θὰ ἐτίθετο ἡ μεθοδικὴ βᾶσις, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐξεκίνουν πάντες.

Κατόπιν τῆς γενικῆς ταύτης ἀνασκοπήσεως θὰ πραγματευθῶμεν εἰδικῶς κατωτέρω περὶ τῶν γλωσσικῶν δυσχερειῶν, αἵτινες προκύπτουσιν εἴτε κατὰ τὴν μετάφρασιν, εἴτε κατὰ τὴν διατύπωσιν ἐν τῇ νεωτέρῳ ἡμῶν γλώσσῃ φιλοσοφικῶν νοημάτων, προσερχομένων ἐκ περιβάλλοντος τόσον διαφέροντος τοῦ ἡμετέρου κατὰ ποιὸν καὶ παράδοσιν. Οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων φιλοσόφων, γενόμενοι λάτρεις τοῦ γερμανικοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος καὶ ἀναβαπτισθέντες ἐν αὐτῷ, ἐπαπέκλιμαν εἰς τὰ πάτρια διὰ νὰ κηρύξωσι τὸ νέον φιλοσοφικὸν Ἐδαγγέλιον. Ἦλθον ὅμως οὐ μόνον λόγῳ τῆς κρατούσης νοουτροπίας, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ χειρίζονται, συνήντησαν, ἐν τῇ προσπάθειά των, ὅπως μεταγγίσωσι τὸ γερμανικὸν ἰδεαλιστικὸν πνεῦμα εἰς λέξεις κενὰς στερουμένας παράδοσεως, ἀνυπερβλήτους, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, δυσχερείας περὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐνωρῶσθησαν.

χει μεταξύ Wissen καὶ Erkennen! Ἡ μὲν μία λέξις ἐκφράζει τὴν στατικὴν τῆς γνώσεως ὑπόστασιν, ἡ δὲ ἄλλη τὴν δυναμικὴν αὐτῆς ἐνεργεσίαν, Ἡ μὲν μία χαρακτηρίζει μᾶλλον τὸ ἀντικείμενον τῆς λογικῆς, ἡ δὲ ἄλλη τὸ τῆς γνωσιολογίας. Προσέτι ἡ ἀδιάκριτος χρῆσις τῶν λέξεων «λόγος» καὶ «αἰτία» ἀποτελεῖ λάθος, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ διέπραττον οἱ γράφοντες ἐν τῇ γερμανικῇ, χρησιμοποιοῦντες δηλαδὴ ἀντὶ τῆς λέξεως Ursache τὴν λέξιν Grund. Ἐπίσης, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τοῦ ὄντος ὄντος ἀντὶ περὶ τοῦ ἐπιδράματος ὡς τοιοῦτου, ὅταν ὁ λόγος γίνεται περὶ τοῦ Ding an sich, τὸ ὁποῖον μάλιστα δὲν εἶθισται νὰ λέγεται das Ding als solches. Ἐν γένει θὰ ἦτο ἴσως ἐπιχρῆστον νὰ πληρώσωμεν νέας ζωῆς ὄρους εἰλημμένους ἐκ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφικῆς μιᾶς κληρονομίας.

Ἡ ἀγωνία τῆς ἐκφράσεως.

Τὸ ἱστορικὸν χάσμα, τὸ ὁποῖον, ὡς ἤδη ἀνεφέρσαμεν, παρατηρεῖται εἰς τὴν νεωτέραν ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἶχεν, ὡς ἄλλωστε ἦτο ἐπόμενον, σοβαρὸν ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἑθνικῆς μας γλώσσης. Ἡ πνιγνὴ αἰτιώσπαιρα τῆς δουλείας, ἡ ἄλλειψις πνευματικῆς ζωῆς, ἡ ἐπὶ αἰῶνας παρατιθέσθαι ἀμάθειαι ὑπεβίβασαν ταύτην εἰς μέσον ἐκφράσεως ἀσχεγόνων μόνων διανοημάτων, εἰς μέσον, τὸ ὁποῖον ἐξυπνέει τὸ πολὺ τὰς συνήθειαι ἀνάγκαις τῆς ἐν τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων διαβιώσει ἀπαραιτήτου συνεννοήσεως. Ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἀριωτέρα τῶν γλωσσῶν, κατ' ἦν ἐποχὴν αἱ λατινικαὶ γλώσσαι ἀρχίζουσι νὰ ἐξελισσονται καὶ νὰ τελειοποιῶνται, καθίσταται ὁλονὲν πτωχοτέρα.

Τὸ τοιοῦτον εἶναι ψυχολογικῶς εὐνόητον. Ἡ γλώσσα δὲν εἶναι αὐτοτέλές τι. Εἶναι ἐξάρτησις καὶ ἐκφρασις τοῦ συναισθηματικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον πληρώστερον ἢ ἀτελέστερον συμβολίζει. Ὁ μαρμαρὸς τῆς φυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος συνεπάγει τὴν ἐξασθένειαν καὶ ἀνεπάρκειαν τῆς ἐκφραστικῆς ἰκανότητος τοῦ λόγου. Ἡ ἀπουσία ἀρρησιμένων ἐννοιῶν, ἐπιστημονικῶν γνώσεων, φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐξαλείφει ἐκ τοῦ λεκτικοῦ θησαυροῦ ἐνὸς λαοῦ τὰ ἀντίστοιχα ἐκφραστικὰ στοιχεῖα, ἅτινα διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου περιέρχονται εἰς λήθην. Τοῦναντίον παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ἴψιστον σημεῖον γλωσσικῆς τελειότητος συμπέπει ἐκείστοτε μὲ τὴν κορύφωσιν τῆς πνευματικῆς ἐξελέσεως, κατὰ τὰς περιόδους τῆς ἱστορικῆς ἀκμῆς ἐνὸς λαοῦ, τὴν ὁποῖαν γλωσσικὴν τελειότητα ἐπὶ μετὰ τὴν ἀγωνίαν ἀγωνίζονται αἱ μετέπειτα γενεαὶ νὰ διατηρήσωσι. Πᾶσαι οὖν μεταβολὴ ἐν τῇ γλώσσῃ δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄνευ τῆς ἀντιστοίχου προόδου ἢ παινδρομίας τοῦ πνεύματος. Ἡ πρώτη βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν δευτέραν, αὕτη δὲ δημιουργεῖ καὶ διαπλάττει ἐκείνην.

Ἡ σημαντικὴ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας περίοδος, ἀληθῆς ὀργασμὸς, δὲν ἠδύνατο εἶμὴ ν' ἀναταράξῃ τὰ λιμνάζοντα ὕδατα τοῦ γλωσσικοῦ καὶ πνευματικοῦ μας καμῖτου τῶν προηγουμένων αἰώνων. Ὁ πόργος τῆς Βαβέλ, τὸν ὁποῖον εἶχομεν ν' ἀνοικοδομήσωμεν διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν ἐγγύτητα πρὸς τὴν ἐπιβλητικὴν θεότητα τοῦ συγχρόνου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς ἡ μὴ

ραία αἰτία τῆς ἀκολουθησάσης γλωσσικῆς μας συγχύσεως. Ἀντὶ μιᾶς ὁμαλῆς καὶ συνεχοῦς ἐξελίξεως εὐρέθημεν ἐντὸς τῆς θυέλλης μιᾶς ἀπροσδοκῆτου ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας ὑπέστημεν τὰς περιπετείας. Ἡ ἀπότομος μετατροπὴ τῶν ἐν γένει βιωτικῶν συνθήκων εἶχεν ὡς ἀντίκτυπον τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας νέων ἐκφραστικῶν μορφῶν, αἵτινες ὄφειλον ν' ἀνταποκρίνονται πληρέστερον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Τοιουτοτρόπως μετεδόθη ὁ σάλος τοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὴν γλῶσσιν μας.

Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὑπῆρξε πολὺν πτωχὴ καὶ ἀνεπαρκὴς διὰ ν' ἀνταποκριθῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἦτο φυσικὸν νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸ πωρελῖον καὶ ν' ἀντλήσωμεν ἐκ τοῦ ἀνεξαντλήτου αὐτοῦ θησαυροῦ πᾶν στοιχεῖον χρήσιμον διὰ τὴν διατύπωσιν τῶν νεωτέρων ἰδεῶν. Ἐσχηματίσθη λοιπὸν μία γλῶσσα, ἱκανὴ μὲν νὰ ἐκφράξῃ πᾶν διακῆμα, πᾶσαν ἀφηρημένην σκέψιν, πάντα ἐπιστημονικὸν ὄρον, ἡ ὁποία ὅμως ἦτο τεχνητὴ καὶ προσποιημένη καὶ ἀντήχει κατὰ τρόπον ξένον εἰς τὰς ψυχὰς μας. Ἦτο γλῶσσα νεκρά! Ἦτο (ἀλλὰ καὶ εἶναι), ὡς εἰς ἐὰν ὁμιλοῦσαμεν τὴν λατινικὴν ἢ τὴν αἰγυπτιακὴν! Ὁμιλοῦντες, γράφοντες, ἀκούοντες, ἀνάγιγνίσκοντες μεταφράζομεν τρόπον τινά! Ἡ καθαρεύουσα ἀνταπεκρίνετο μόνον πρὸς τὸν ἄχρον καὶ ἄποιον κόσμον τοῦ πνεύματος, πνεύματος ὅμως μὴ πραγματικῶς ζῶντος, μὴ κινουμένου, μὴ δημιουργικοῦ, ἀλλὰ μηχανοποιηθέντος καὶ σκληρυνθέντος, ἀντιστοίχου πρὸς ἓνα πολιτισμὸν τεχνικὸν καὶ τυπικόν. Ἐν αὐτῇ δὲν ἐδονεῖτο ἡ ζωὴ, ἡ ψυχὴ τοῦ χειριζομένου αὐτῆν. Μόνον αἱ σκέψεις του ἐναπαυτοῦντο ἐν αὐτῇ. Ἀντιθέτως ἡ δημοτικὴ ἦτο πλήρης ζωῆς καὶ ἐγγύτερον τῆς ψυχοφυσικῆς πραγματικότητος. Ἐξέφραζε (καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφράξῃ) θαυμασίως καὶ ζωντανὰ τὰ συναισθήματα ἡμῶν, τὸ συγκεκριμένον, τὴν ἀπτὴν πραγματικότητα, τὸν πλοῦτον καὶ τοῦς θησαυροὺς τῆς φαντασίας. Ὑπεράνω ὅμως τῆς σφαίρας τῶν παραστάσεων δυσκόλως ἠδύνατο ν' ἀνυψωθῆ. Ἡ σφαῖρα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδρεῦουσιν αἱ ἐννοιαὶ καὶ αἱ ἰδέαι, ἔμενε δι' αὐτὴν ἀπρόσιτος.

Μελετῶντες τὴν ἱστορίαν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος δυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν, ὅτι, πρὶν ἢ ἐμφανισθῆ ὁ γλωσσικὸς ἄγών, προηγῆθη αὐτοῦ ἡ περὶ τὴν ἐκφρασιν ἄγωνα. Βλέπομεν κυρίως τοὺς μεταφραστὰς ξένων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων νὰ προτινάσῃσι τῶν

μεταφράσεών των μακροῦς προλόγους ἀνιαιρεσιμένους εἰς τὴν ἀνεπίσ-
τευται τῶν μέσων τῆς ἐκφράσεως πρὸς διατύπωσιν τῶν ξένων ἰδεῶν
καὶ σαφῶς διακρίνομεν, πρὶν ἢ ὁ καθαρφουσιανισμὸς καὶ ὁ δημοτι-
κισμὸς καταστῶσιν ἐπιστημονικὰ προκαταλήψεις ἢ σύμβολα ταξικῶν
ἀντιθέσεων, τοὺς δυσηρησιμένους καὶ τοὺς εὐχαριστημένους, τοὺς
ἀγωνιῶντας καὶ τοὺς ἱκανοποιημένους μὲ τὰς δυνατότητας τῆς ἐκφρά-
σεως, τὰς ὁποίας παρῆλθεν αὐτοῖς ἢ τότε εἶσθε ἄλλως ἀβέβαιος μορφή
τῆς γνώσεως μας. Ἀντιθέτως δὲ νὰ χωρίσωμεν τοὺς δύο τούτους τύ-
πους εἰς τὰς δύο κατηγορίας τῶν ἐπιστημονίων καὶ τῶν ποιητῶν. Οἱ
μὲν πρῶτοι τείνουσι πρὸς μίαν μεταφράσειν τῆς γλώσσης, ἀδιαφό-
ρους εἶναι ὑπὲρ τῆς καθαρφουσίσης, ἀρχαϊσμοῦ ἢ τῆς δημοτικῆς,
ἀμφιτάλαντευόμενοι ποίαν τῶν κατευθύνσεων ταύτων ν' ἀκολουθή-
σωσιν, οἱ δὲ δεύτεροι, οἱ ποιηταί, φαίνονται ἐν γένει ἀπολύτως ἱκα-
νοποιημένοι ἐκ τῆς δημοτικῆς ἐκφράσεως.

Ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως ἔχουσιν ἀμφοτέρωθεν δίκαιον. Ἡ καθαρ-
φουσία καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν μόνην τῆς δικαιολογίαν ἐδημιουργ-
γήθη ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς ἀρηρημένην ἐκφράσιν.¹⁾ Ἡ ἀντίθεσις τῆς
πρὸς τὴν δημοτικὴν εἶναι ἀντίθεσις ἀρηρημένης πρὸς συγκεκριμένην
ἐκφράσιν. Ἡ ἀντίθεσις δὲ αὕτη εἶναι στενῶς συνωρασιμένη πρὸς τὴν
ἀντίθεσιν τῶν βασικῶν ψυχολογικῶν ἀνθρώπινων τύπων, οἱ ὁποῖοι
χαρακτηρίζονται γενικώτατα, εἶναι εἰς αὐτοὺς ὑπερισχὴ ἢ τίσις πρὸς
ἀρηρημένην ἢ συγκεκριμένην σκέψιν.

Ὁ συγκεκριμένως σκεπτόμενος τύπος κινεῖται ἐντὸς τῆς σφαιρίας
τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς παρυστίας (ἐκποπτείας), ἀπαρφεύγει δὲ τὰς
ἀρηρημένας ἐννοίας. Ἀντιθέτως ὁ ἀρηρημένως σκεπτόμενος χαρακτη-
ρίζεται, ἐκ τοῦ ὅτι ὁμιλεῖ εἰς ἀρηρημένα σχήματα. Ὅσκις συμβῆ νὰ
περιγράψῃ, αἱ περιγραφαὶ του μένουσιν ἄχρηστοι καὶ νεκροί. Εἰς πᾶν
συγκεκριμένον περιστατικὸν δὲν διακρίνει εἰμὴ γενικὰς ἀρχὰς καὶ νό-
μους. Πάντοτε ἀναλύει καὶ ἐπιχειρεῖ συνθέσεις, αἱ ὁποῖα δὲν εἶναι

1) Ἡ ἀναγκαστικὴ πρόσληψις λέξεων ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παρέρου-
κατὰ φυσικώτατον τρόπον τοὺς διανειζομένους τὰς λέξεις ταύτας καὶ εἰς τὴν
ἐκφράσιν τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων τῆς γλώσσης, εἰς ἣν
ἠρῶσθησαν τὸ μέγα μέρος τοῦ λεξιλογίου των. Σήμερον βεβαίως εἶναι εὐκό-
λον νὰ τοὺς κατηγορήσωμεν καὶ δι' αὐτό.

ἀπτῶς δεδομένα. Βλέπει τὰ ἀντικείμενα διὰ μέσου τῶν σχημάτων τῆς γλώσσης, παραγνωρίζων συχνάκις τὴν πραγματικότητα. Ἄλλ' ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐπιλογῆς τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τρόπου καὶ τῆς μορφῆς τῆς ἐκφράσεώς των διακρίνονται, ἀπ' ἀλλήλων οἱ πνευματικοὶ τύποι. Ὁ μὲν εἰς παραιτάσει τὰς προτάσεις του ὡς κρίκους μιᾶς ἀλύσεως, ὁ δὲ ἄλλος ὁμιλεῖ εἰς περιπλόκους περιόδους, συνδέων τὸ περιεχόμενόν των εἰς ἐνικαῖον τι σύνολον.¹⁾

Ἐκκινουῦντες ἔκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκ τῆς ἐπιλογῆς τῶν μέσων τῆς ἐκφράσεως, τῆς συντάξεως καὶ φρασεολογίας ἐκάστου ἀνθρώπου δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἰδιοσυγκρασίαν, τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ τύπον καὶ συνδυάζοντες τοῦτο πρὸς τὴν χαρακτηριστικὴν ἀντίθεσιν καθαρνεύσεως καὶ δημοτικῆς, ὡς τὴν περιεγραψάμεν ἀνωτέρω, νομίζομεν, ὅτι δίδομεν μίαν ψυχολογικὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς διγλωσσίας. Ἡ ἐρμηνεία μας αὕτη ἐνισχύεται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Παν. Κανελλοπούλου, καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διατυπωθείσης γνώμης, καθ' ἣν ἡ ἀντίθεσις καθαρνεουσιανισμοῦ καὶ δημοτικισμοῦ ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν λογοκρατίας καὶ ῥωμαντισμοῦ.²⁾ Καὶ αἱ δύο παραλληλίζονται εὐχερῶς πρὸς τὰς βασικῶς ἀντικειμένας κατηγορίας τῶν πνευματικῶν τύπων, τῶν ὁποίων ἐν μέρει καὶ ἐκφρασις τυγχάνουσιν. Αἱ λογοκρατικαὶ τάσεις εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα θεωρητικῆς πνευματικῆς διαθέσεως. Ὁ ῥωμαντισμὸς ἀντιθέτως ἀπεχθανόμενος τὰ αὐστηρὰ λογικὰ σχήματα καὶ ἐννοιολογικὰ κατασκευάσματα προτιμᾷ τὰ ἄμεσα διὰ τῆς διαισθήσεως ἢ τῆς ἐποπτείας (πνευματικῆς ἢ αἰσθησιακῆς) δεδομένα.

Πάντα ταῦτα δὲν ἐγράψαμεν βεβαίως διὰ νὰ καταλήξωμεν εἰς ἓν ὑπὲρ τῆς καθαρνεύσεως ὡς φιλοσοφικῆς γλώσσης ἀποκλίνον συμπέρασμα.³⁾ Ἐὰν δὲ οἱ ἴδιοι γράψωμεν τὴν καθαρνεύουσαν, τοῦτο δέδν

1) Ἡ περιγραφή τῶν τύπων τούτων παρελήφθη ἐλευθέρως ἐκ τῆς Philosophie des Alltags τοῦ Müller - Freienfels (Dialekte geistiger Typen).

2) Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἔτος Δ', τεύχος 3. Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐν Ἑλλάδι πνευματικαὶ κατευθύνσεις ὑπὸ Παν. Κανελλοπούλου.

3) Ἡ ἀρχικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ δημοτικῆς καὶ καθαρνεύσεως γίνεται ἡσυχάζουσα ὀλιγώτερον αἰσθητῆ (αἱ ὑπάρχουσαι ἀκρότητες δὲν γίνονται αἰσθηταί, ἀγνωρίζονται), διότι διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, διὰ τῶν ἁμοιβαίων

ν' αποδοθῆ μαλλον εἰς ἕξιν ἢ προκαταληψὶν τινα. Καὶ ἡμῶς τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης κεῖται περὶν καθαρνοσητισμοῦ καὶ δημοτικισμοῦ, ἄν καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς μετ' αὐτῶν πηγῆς πηγάζον.

Ἡ φιλοσοφικὴ γλῶσσα.)

Ὅτε πρώτον φρονίαν ἀνεγνώσαμεν νεώτερον γερμανικὸν φιλοσοφικὸν σύγγραμμα ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει καὶ ἕτερον ἑλληνικῆς μὲν προφασίσεως γερμανικῆς δὲ ἐπιτροπῆς, ὁμολογοῦμεν, ὅτι συνηγήσαμεν μεγίστης δυσχερείας διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου, ὑπεχρεώθημεν δὲ νὰ μεταφράζωμεν εἰς τὴν γερμανικὴν τὰς ἐκείνου ἀκατανοήτους λέξεις ἢ φράσεις διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ νόημα των. Ἐἶναι ὅμως φανερόν, ὅτι ἑλλην, μὴ ὄν κίτοχος τῆς γερμανικῆς (καὶ δι' αὐτὸν ἀκριβῶς γίνονται αἱ μεταφράσεις), δὲν θὰ ἠδύνατο αὐτὸ νὰ κατανόησῃ τοιαῦτα σύγγραμματα (δι' ὃν λόγον αὐδερίαν ἐξαικίσαν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν πνευματίων), καθόσον αἱ λέξεις τὰς ὁποίας θὰ συνήντα, δὲν θὰ ἀνταπεκρίνοντο πρὸς ὁρισμένον τι δι' αὐτὸν γνωστὸν νόημα. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι στερούμεθα πλούτου λέξεων, ἀλλ' ὅτι αὐταὶ μὴ ἔχουσι ἐκφράσει εἰδικὰ φιλοσοφικὰ ἐννοίας καὶ διανοήματα,

ὁποιοῦσιν καὶ συμβεβημένων αἱ ἀρχαῖα διατεταμένα κατενόησαν προσηγγισίαν πρὸς ἀλλήλους, εἰς τῶν ὅσων δὲν θὰ ἀργήσωμεν νὰ ἴδωμεν, ὅτι ἀμειψαίως ἐκόμενα θὰ ἀποτελέσωσι μίαν καὶ μόνην γλῶσσαν προσημοζόμεναι ἢ μίαν πρὸς τὴν ἄλλην. Καὶ ὁ γενιωδέστερος καθαρνοσητισμὸς, καθὼς ἐπίσης ὁ ἀκατανοήτος μαλλιάρης ἀρθρῶνται ὁ εἰς ἐκ τῶν λεκτικῶν ἀποθέματος τοῦ ἄλλου, ὅταν ὁ μὲν πρώτος γράφει ποιήματα ἢ ἑρωτικὰς ἐπιστολάς, ὁ δὲ δεύτερος ἐπιστημονικὰς πραγματείας. Ἀποκατατώνται δ' ἐκείνους, νομίζοντες, ὅτι διατηρουμένης τῆς ὀρθογραφίας τῆς καθαρνοσητισμοῦ ἐν τῇ δημοτικῇ ἐκφράσει ἢ προστιθεμένης μαλλιάρης καταλήξεως εἰς λέξεις τῆς καθαρνοσητισμοῦ, αἵτινες εἶναι συχνάκις ἀνεκπρόσβλητοι, χρησιμοποιώσαν ὁ μὲν τὴν καθαρνοσητισμοῦ, ὁ δὲ τὴν δημοτικὴν. Ἀμφοτέρως καὶ ἀνεκπρόσβλητος ἐξετάζοντες αἱ πράγματα πιστοποιώμεν, ὅτι ὁ παρῆλληλος ῥοῦς τῆς διγλωσσίας ὑπῆρξε μίαν ἱστορικὴν ἀναγκαιότητα καὶ ὅτι θὰ ἀποτελέσῃ κάποτε ὁμοειδῆ τινα σύμφωνον, ἢς αἱ στοιχεῖα θὰ προὑποθέτωσαν ἄλληλα. Ἀστυχῶς εἰς ἀμφοτέρως τὰς παρατάξεις τῶν φιλολόγων ἐλλείπει ἡ ἱστορικὴ κατανόησις καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συμβεβητισμοῦ, αἱ δὲ συζητήσεις των ἀποτιθέσιν συνήθειαν μεταβάσιν εἰς ἄλλο γένος.

1) Ἡ κατανόησις τοῦ κειμένου κεραιαίον προὑποθέτει κάποιαν μίαν κόστην καὶ γνώσιν μιᾶς ἐπιλάχιστον ἐννεῖ γλῶσσης.

χρησιμοποιούμενα ἐν τῷ φιλοσοφικῷ λόγῳ, ἐκφράζουσι τὸ πολὺ τὰς συμβατικὰς καὶ ὡς ἔγγιστα καθορισμένας αὐτῶν σημασίας, τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν διὰ τῆς ἐν τῷ κοινῷ λόγῳ χρήσεώς των. Καὶ ναὶ μὲν αἱ γλωσσικαὶ αὗται δυσχέρειαι ὑφίστανται δι' ἀπάσας τὰς ἐπιστήμας, αἷτινες πλὴν τῶν εἰδικῶν τεχνικῶν ὄρων, οὓς δημιουργοῦσιν, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ καταπερῶσιν εἰς τὴν καθομιλουμένην, ἐντούτοις αἱ δυσχέρειαι αὗται γίνονται ἔτι αἰσθητότεραι εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Οἱ ὄροι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἀνταποκρινόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς αἰσθητὸν τι, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχωσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ γενικοῦ καὶ τοῦ ἀφρημένου, ἀποκτῶσι διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ ἀναφορᾶς των ὁρισμένην καὶ συγκεκριμένην σημασίαν. Ἐνῶ οἱ ὄροι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος (Geisteswissenschaften), τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον εἶναι καθαρῶς νοητόν, ἀσχέτως ἂν εἶναι ἢ μὴ ἀφρημένον, μὴ δυνάμενοι νὰ συσχετισθῶσι πρὸς ἄπτόν τι δεδομένον, παραμένουσιν ἀμφίβολοι καὶ ἀκατάληπτοι, ὁσάκις ἢ ἐκλογῆ των εἶναι τυχαία ἢ ἀνεπιτυχῆς καὶ ἢ χοῆσις των δὲν ἔχει καθιερωθῆ ὑπὸ τῆς περιοδύσεως καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν τούτων.

Κατὰ τῶν ἰσχυρισμῶν μας τοῦτων δύναται νὰ μᾶς ἀντιταχθῆ, ὅτι πᾶσα λέξις αὐτὴ καὶ ἑαυτὴν λαμβανομένη στερεῖται συγκεκριμένης καὶ αἰσθητῶς καθορισμένης σημασίας καὶ ὅτι, καθὼς λέγει ὁ πολὺς E. Cassirer, ἀποκτᾷ τὸ καὶ ἑαυτὸ της περιεχόμενον τὸ πρῶτον ἐν τῇ ζώσῃ δυναμικῇ τοῦ λόγου, ἐνθα μόνον γίνεται ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράγματι εἶναι·!) ἔξ ἄλλου ἐπειδὴ εἰς τὸ ἄπειρον πλῆθος δυνατῶν νοημάτων, σκέψεων καὶ ἐννοιῶν ἀντιστοιχεῖ περιορισμένος μόνον ἀριθμὸς λέξεων, προκίπτει φανερῶς, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ γλώσσα τῆς ὁποίας ἕκαστον στοιχεῖον ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς ὁρισμένον τι νόημα κατὰ τρόπον μονοσήμαντον, σαφῆ καὶ πλήρη, ἔξ οὗ ἔκτεται, ὅτι πᾶσα γλωσσικὴ ἔκφρασις εἶναι πολυσήμαντος. Εἰς πάντα ταῦτα συμφωνοῦμεν ἀπολύτως, δρατόμεθα δὲ τῆς εὐκαιρίας ν' ἀποκαλέσωμεν φαντασιοκόπους, ὅσους πιστεύουσιν εἰς τὴν οὐτοπίαν μιᾶς διεθνοῦς ἰδεώδους γλώσσης, ἢ ὁποία θὰ ἔξεπλήρωνε τὸν προορισμὸν νὰ ἐκφράξῃ πλήρως τὸν πολύμορφον καὶ πολυποίκιλον κόσμον τοῦ πνεύματος.¹⁾

1) E. Cassirer: Philosophie der Symbolischen Formen, Bd. 3. 388-1 & 390.

2) Τῆς τοιαύτης καταθέσεως ἡγεῖται ὁ Γάλλος λόγιος Louis Couturat.

Μὴ πιστεύοντες εἰς τοιαύτας ζημίας δυνάμει τοῦναντίον νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς δυνατότητος τῆς προσαρμογῆς τοῦ καινοῦ λόγου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνίγκας τοῦ πνεύματος, ὅσας νῦν προβλήματα, νῦν σκέψεις ἀπαιτήσασιν νῦν ἢ πληρεστερίας μορφῆς ἐκφράσεως. Ἐπομένως τὰ ὅσα περὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης γράφομεν, δὲν ἀποτελοῦσι καταδίκην αὐτῆς, ἀλλὰ μίαν ἐρευνᾶν πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν βαρυτέρων αἰτίων τῶν ἐκφραστικῶν δυσχερειῶν, κατὰ τῶν ὁποίων παλαιότερον φιλοσοφοῦντες καὶ αἵτινες δὲν εἶναι μόνον γλωσσικῆς φύσεως.

Ἡ δυναμικὴ λοιπὸν θεωρία τῆς γλώσσης, στρεφομένη κατὰ τῆς ἀπόψεως ὅτι αἱ λέξεις ἀποτελοῦσι συμβολικὰ τινα μόνον σύμβολα, νόμιμα καὶ ἐπιθετικὰ καθωρισμένα, δὲν διδάσκει τὴν πλήρη περὶ τὴν ζωὴν τῶν λέξεων σχετικότητα, καθόσον δὲν θὰ ἠδυναίμεθα νὰ θεωρήσωμεν ταύτας ὡς μεταβλητὰς τινὰς ἀξίας ἐν τῇ συναρτήσει τοῦ λόγου, εἴαν δὲν ἔδεχόμεθα ὑπάρχουσαν ποιῶν τινα ἐξάρτησιν γλωσσικῆς ἐκφράσεως ἐκ τοῦ κόσμου τῶν καθαρῶν νοημάτων, ἐξάρτησιν οὐχὶ τοχαίαν, ἀλλὰ διεπομένην ὑπὸ νόμων, χάριν τῶν ὁποίων ὁ μὲν λόγος κατέστη λογικός, ὁ δὲ κόσμος τοῦ πνεύματος διὰ τῆς συντακτικῆς τῆς πρὸς τὴν διὰ τῆς γλώσσης αὐτοεκδήλωσίν του ἀπεκατέστη: ΛΟΓΟΣ. Αἱ λέξεις λοιπὸν ἀποσπώμεναι ἐκ τοῦ εἴρημῦ τῆς φράσεως δὲν ἀποβιάλλονται πᾶν ἔχνος σημασίας, ἀλλ' ἐξκολουθοῦσι νὰ εἶναι φορεῖς ἐνδεχομένων νοημάτων καὶ σημασιῶν, διατηροῦσι δηλαδή καὶ πέραν τῆς δυναμικῆς τοῦ λόγου μίαν σχετικὴν ἀνεξάρτητον νοητὴν καὶ καταληπτὴν ὑπόστασιν.¹⁾ Ἡ ὑπόστασις τῶν αἰτῶν ἀφίλεται τρόπον τινὰ εἰς μίαν ἑξίν, τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῶν παραστάσεων καὶ νοημάτων καὶ χάριν τῆς ὁποίας καθίστανται αἱ λέξεις τόσον πληρωσιότεραι ἐν τῇ ἐκφραστικῇ τῶν ἱκανότητι, ὅσον ὁ πρωτοστέριμος τῶν σημασιῶν, ὁ ὁποῖος τὰς περιβάλλει εἶναι λαμπρότερος. Μία ἐρευνᾶ πρὸς τὴν κατεκίδουσαν ταύτην θὰ ἀπέδιδεν ἀξιόλογα συμπράγματα. Θὰ ἀπεδεικνύετο π. χ., ὅτι μία λέξις εἶναι τόσον ἑπισημότερα, ὅσον περισπούτερα παρ-

1) Ο Η. Rickert ὁμιλεῖ περὶ relativ selbständigen verstehbaren Teilgebilden. Περὶ λέξεων αἰδικῶς φρονεῖ: dass ihnen die noch nicht gegenständlichen, sondern zuständlichen Sinnelemente des gegenständlichen Satzsinnes haften müssen.

στατικά στοιχεία δυναμικῶς ἐμπεριέχει, τόσον βαθύτερα, ὅσον πλέον πολυσήμιαντος εἶναι καὶ τὰνάπαλιν, ὅτι λέξεις κεναὶ ἐν τῇ καλαισθητικῇ, εἶναι βαθύτατοι ἐν τῇ θεωρητικῇ σφαιρᾷ καὶ ἀντιστρόφως, ὅτι λέξεις πλούσιαι ἐν μιᾷ γλώσσῃ εἶναι πτωχόταται ἐν ἄλλῃ, ὅτι ὁ πλοῦτος τῆς σημασίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς οἰκειότητος τοῦ ὁμιλοῦντος ἢ ἀκούοντος πρὸς τὰ νοήματα, εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρονται κ.τ.λ.

Διὰ γ' ἀναφερόμεν ἐν παραδείγματι ἐπιχειροῦμεν ἤδη μίαν σύγκρισιν τῶν λέξεων «βίωσις» καὶ «καλλιέργεια» μετὰ τῶν ἀντιστοίχων γερμανικῶν ταιοῦτων «Erleben» καὶ «Kultur». Αἱ λέξεις αὗται κατέχουσιν ἐν τῇ νεωτέρῳ γερμανικῇ φιλοσοφίᾳ κυριαρχοῦσαν θέσιν! Ποῖος ἀνεξάντλητος πλοῦτος περιεχομένου! Πόσον εἶναι κεκορεσμένα σημασιῶν! Ὁ Γερμανός, ὅστις θὰ ἐπεχείρει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς λέξεις ταύτας εἰς μίαν συστηματικὴν φιλοσοφικὴν πραγματείαν, ἀσχολούμενος μὲ ψυχολογικόν, παιδαγωγικόν, ἱστορικόν ἢ κοσμοθεωρητικόν τι πρόβλημα, θὰ ὑπεχρεοῦτο, ἵνα ἀποφύγῃ παρεξηγήσεις καὶ παρερμηνείας, νὰ καθορίσῃ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, περιορίζων τὸ πλάτος τῶν ἢ ἀξιώνων τὸ βάθος τῶν, μὲ τὸ μόνον ἴσως ἀποτέλεσμα νὰ τὰς καταστήσῃ ἀσαφεστέρας. Ἀντιθέτως ποίαν ἰσχνότητα καὶ κενότητα ἔχουσι διὰ τὸν φιλοσοφοῦντα Ἕλληνα οἱ ἀντίστοιχοι οὗτοι ὅροι ἐν τῇ ζωῇ δυναμικῇ τοῦ λόγου του. Ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὸν φιλοσοφοῦντα Γερμανὸν ἐν μιᾷ του πραγματείας περὶ βιώσεων καὶ καλλιέργειας θὰ ὑπεχρεοῦτο νὰ προσδώσῃ εἰς τὰς λέξεις ταύτας, τὸ πρῶτον κάποιαν σύστασιν, κάποιαν ἔννοιαν, διὰ νὰ δυνηθῇ κατόπιν νὰ τὰς πληρώσῃ περιεχομένου, σὰν νὰ ζητοῦσε νὰ παραγομίσῃ μὲ ἀέρα ἓνα ἄδειο τομάρι ζῶον, μὲ τὸ μόνον ἀποτέλεσμα ἀντὶ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα ζῶντα ὄργανισμὸν νὰ κατασκευάσῃ ἓνα νεκρὸν ὁμοίωμα αὐτοῦ.

Ἐντούτοις δὲν πρέπει νὰ νομίσῃ τις, ἐπειδὴ ἐν τῷ παραδείγματι μίς πρόκειται περὶ λέξεων, οἷας ἐκάστη γλῶσσα κατέχει, τῶν ὁποίων ἢ μετάφρασις εἰς ἄλλην γλῶσσαν θὰ ἦτο μία ὅλως ματαία προσπάθεια, ὅτι διὰ τοῦτο πρόκειται περὶ ἐνὸς μεμονωμένου παραδείγματος, καθ' ὅσον, ἐὰν συγκρίνωμεν οἰουσδήποτε φιλοσοφικοὺς γερμανικοὺς ¹⁾

1) Ἴδου μερικὰ ὀφθαλμοφανῆ παραδείγματα: Norm : κανόν, ἐνῶ

ὄρους μὲ τοὺς νεωτέρους ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλοσοφικῇ φιλολογίᾳ δημιουργηθέντας ἀναφορικῶς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς πυκνότητός των εἰς περιεχόμενον καὶ σημασίαν, ἢ ἀπορήσωμεν ὄχι μόνον διὰ τὴν σημαντικὴν διαφορὰν τοῦ σημασιολογικοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐκφραστικῆς τῶν ἰκανότητος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πολλὰς παρατηρητέην ἑλλειψὴν σχέσεώς των πρὸς ἀλλήλους. Τὸ τοιαῦτον καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ γράφοντες εἶναι σχεδὸν πάντοτε ὑποχρεωμένοι νὰ καταφεύγουν εἰς παρενθέσεις, εἰς ἃς τίθενται οἱ ἀντίστοιχοι ξενόγλωσσοι ὄροι, ἅνευ τῶν ὁποίων τὸ κείμενον ἢ ἀπαρέμνε πολλὰς αἰνιγμα, ἢ δὲ κατανόησις αὐτοῦ ἢ ἐστηρίζετο μᾶλλον ἐπὶ μαντείᾳ ἢ ἐπὶ τινὲς ἄλλης θετικωτέρας λειτουργίας τοῦ πνεύματος.

Πρὸς κατανόησιν καὶ ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τούτων καταφεύγομεν εἰς μίαν εἰκόνα. Καθὼς δηλαδή δύο ἦχοι τοῦ αὐτοῦ ὄρου καὶ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως, παραγόμενοι ὅμως ὑπὸ διαφόρων μουσικῶν ὀργάνων, διαφέρουσιν ἀλλήλων, τοιοῦτοῦτοῦτος δύο λέξεις προερχόμεναι ἐκ δύο διαφόρων γλωσσῶν, ἔστω καὶ εἰς προκύπτουσιν ἢ μίᾳ ἐκ τῆς ἄλλης κατὰ πιστὴν μεταφράσιν, διαφέρουσιν ἐντούτοις ἀλλήλων εἰς ποιότητα καὶ χροιά. Ἡ χροιά τῶν φηλόγγων ὁφείλεται εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν διάρκειον ἐντασιν τῶν συνοδευόντων τὸν θεμελιώδη ἦχον μερικῶν ἢ ἁρμονιζῶν ὀνομαζομένων ἦχων. Ἡ χροιά τῶν λέξεων ὁφείλεται εἰς ὁμοίον τι φαινόμενον παραγόμενον ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἀναπλάσεως. Ὅπως δὲ ἡ χροιά τῶν ἀπλῶν ἦχων ἐγγίζει ὡς γνωστόν κωφῇ καὶ ἄχαρτι, ὁμοίως καὶ αἱ λέξεις, αἰτινες, ἅς μᾶς ἐπιτραπέῃ νὰ εἴπωμεν, ἀπερῶνται, ἁρμονιζῶν φηλόγγων, παραμένονσι γενναὶ καὶ ἰσχυαί.)

καινόν - Regel, ἢ δεικτολογικὴ κατέσει σημασία οὐδαμῶς ἀποδίδεται. Wesen - οὐσία, ἐνφ οὐσία - Substanz, ἐντούτοις εἶναι ἡ καταλλήλου λέξις πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας Wesen, Wesenhelt, Struktur - κατασκευάσμα. Προτιμητέα ἢ ἡεὶ ἢ λέξις κατασκευή, προσδιορισμένη δι' ἐπιπέτων α. ζ. φυσικὴ κατασκευή, ἅν καὶ δὲν πρόξριται τόσον πρὸς κατασκευή, ὅσον πρὸς μορφολογικὴν οὐσίαν. Anschauung - ἐπιστήμη, θεωρητικὸν παραδείγμα πρὸς σύγκρισιν. Πόσον γενναὶ ἢ ἀπέρητων ἢ ὅρα: ἐν μεταφράσει intellektuelle Anschauung κ.ε.λ.

1) Ἵσως ἐπὶ γεγονότος ὅτι ἡ κατασκευάσμα εἶναι παντελῶς ἀκαταλλήλου διὰ τὴν ποιήσιν, ἢ ἦρξαι νὰ μᾶς πείσῃ, ὅτι παρ' ἄλλην τὴν ἰκανότητά της νὰ ἐκφράξῃ τὸ ἀφηρημένον εἶναι ἀκατάλληλος νὰ χρημητέση ὡς φωνή

Ἐξ ὅσων ἐξεθέσαμεν προκύπτει, ὅτι ἡ ὀρθὴ καὶ ἐπιτυχὴς χρῆσις τῶν λέξεων ἐξαρτᾶται ὄχι τόσον ἐκ τῆς ἐκλογῆς των, ὅσον ἐκ τῆς παραδόσεώς των καὶ ὅτι διὰ νὰ γίνωσι φορεῖς πλουσίων νοημάτων ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι τὴν ἱστορίαν των, (τὸ φόντο των, τὸ βάθος των), τὰς πνευματικὰς τῶν συντεταγμένας ἐν τῷ κόσμῳ τῶν νοημάτων. Ἄνευ τούτων παραμένουσι κύμβαλα ἀλάλαζοντα, μὴ δυνάμενα νὰ προκαλέσωσιν ἀντίζησιν τινα εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Ἡ ζωηρότης καὶ ἡ ἐκφραστικότης των κρίνεται ἐκ τῆς ἰκανότητός των νὰ διεγείρωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἕξ ἐπαγωγῆς ὁρῶμα σημασιῶν ἐν τῇ διανοίᾳ. Τὸ τοιοῦτον ἰσχύει οὐ μόνον διὰ τὰς λέξεις, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς ἐπιπτώσεις καὶ παραστάσεις, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνας, αἵτινες ἀντιπροσωπεύουσι νοήματα καὶ ἐννοίας.¹⁾

πλουσίων νοημάτων. Ὁ ἐκ τῆς ὑπερκατασκευαστικῆς κίνδυνος τῆς φιλοσοφίας ἐγκρίεται ἀκριβῶς ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ πνευματικὸς κόσμος κινδυνεύει νὰ καταστῇ ἕξ ἴσου στεγνὸς καὶ ἰσχνὸς πρὸς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν τῶν νεκροταφείων μας. Ὡς γλῶσσα ὁμοίως τῆς λογικῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ κατάλληλος. Ὁ Driesch ἢ ὁ Rehnke π.χ. δημιουργοῦσιν ἰδίαν αὐτῶν ὁρολογίαν, ἐξαιρετικῆς ξηρότητος, διὰ νὰ ἀποφύγωσιν ἀκριβῶς τὸν κίνδυνον τῆς συγχύσεως ἐκ τῆς χρήσεως ἱστορικῶς ἐπιβεβαρημένων ὄρων. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι, ἐὰν ἡ ἡμετέρα γλῶσσα εἶναι παρὰ πολὺ ὀλίγον, ἡ γερμανικὴ τοῦναντίον εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον ἐπιβεβαρημένη. Τὸ δεύτερον ὁμοίως θεωρεῖται εὐχερέστερον τοῦ πρώτου.

1) Εἰς τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐν τῇ συγκριτικῇ μελέτῃ μας ταύτῃ ἐστηρίξαμεν ὡς ἀπόψεις μας ἐπὶ ἐλαχίστων παραδειγμάτων, ἀπαντῶμεν, ὅτι, ἐπειδὴ αἱ σημασιολογικαὶ διαφοραὶ τῶν λέξεων καταφαίνονται ἐναργέστερον ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο μία ἀπλὴ ἀντιπαραβολὴ αὐτῶν δὲν θὰ κατεδείκνυεν ἐκ πρώτης ὄψεως τὰς ἐκφραστικὰς διαφορὰς τῶν συγκρινομένων ὄρων. Ἡ σύγκρισις θὰ ὀφείλε λοιπὸν νὰ γίνῃ μεταξὺ προτάσεων καὶ νὰ συνοδευθῇ ὑπὸ μιᾶς λεπτομεροῦς ἀναλύσεως τῶν ὑπερκειμένων τῆς δεσποζούσης κυριολεξίας συνοδευουσῶν ταύτην σημασιῶν. Μία τοιαύτη ὁμοίως ἐργασία θὰ ἀπέβαλε δυσχερεστάτη, καθόσον, ἐν τῇ ἀκουστικῇ ἢ χροιά ἑνὸς ἤχου εἶναι μὲν καταφανής, ἢ ἀναγνώρισις δὲ τῶν ἁρμονικῶν ἤχων, εἰς οὓς ὀφείλεται ἡ χροιά αὕτη, ἀπαιτεῖ ὅλος ἰδιαιτέρως ἐξησκημένην καὶ ὀξεῖαν ἀκοήν, τοιοῦτοτρόπως ἢ ἀναγνώρισις τῶν τὴν κυριολεξίαν συνοδευουσῶν ἁρμονικῶν οὕτως εἰπεῖν, σημασιῶν, θὰ ἀπῆται φιλολογικὴν εὐαισθησίαν καὶ ἱστορικὴν νοημοσύνην, συνδυασμένας μετὰ παρατηρητικότητος ὅλος ἐξαιρετικῆς. Ἐξ ἄλλου ἢ πλήρης ἀνάλυσις τῶν ἁρμονικῶν σημασιῶν, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἤθελεν εἶναι πλήρως ἐπικτῆ, θὰ ἀπαιτεῖ μίαν χονδροειδῆ ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς σημασιολογικῆς χροιάς, καθόσον ἡ περιγραφή τῆς διαφορῆς καὶ ποικιλ-

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Θ' ἀοργήσωμεν λοιπὸν ν' ἀποκτήσωμεν φιλοσοφικὴν γλῶσσαν καὶ θὰ τὴν ἀποκτήσωμεν μόνον, εἴαν προηγουμένως ἀποκτήσωμεν φιλοσοφικὴν συνείδησιν. Ἄν εἶναι διὰ τοῦτο αἱ μεταφράσεις ἢ αἱ ἐκδόσεις πρωτοτύπων, τοῖς πλείστοις ἀκατανοήτων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, αἵτινες θὰ ἀφθάνισσιν τὸ νεώτερον φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἐξ τοῦ φιλοσοφικοῦ τῶν ἀληθειῶν, ἀλλ' ἢ ἐπιρροή, τὴν ὁποῖαν καλοῦνται νὰ ἐξαοχήσωσιν ἐπὶ τῆς σπουδαίου νεολογίας μεγάλοι διδασκαλοὶ, ἐμεινόμενοι ὑπὸ γνησίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ κατεχόμενοι ὑπὸ ἱεροῦ φιλοσοφικοῦ πάθους. Κάποτε θὰ ἐπέλθῃ μία μετατροπὴ τῶν πνευματικῶν καὶ τότε ἡ φιλοσοφία θὰ ἀναστυθῇ ἐκ τῆς ἀτημίας, εἰς ἣν ἀποπέταται καὶ θὰ καταστῇ πάγκοινον, ὅτι αὕτη μακρὴν τὴν νὰ ἀποτελῇ μίαν σχολαστικὴν ἐνισχύλησιν, δόνηται τοῦναντίον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὰς λοιπὰς ὁραίας τέχνας, διότι, εἴαν εἶναι μὴ ἀποκαλύπτουσι τὸν κόσμον τοῦ ὁραίου, αὕτη μὴ ὁδηγεῖ εἰς τὰ ἰδέαια πεδία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς γνώσεως. Ὅπως δὲ τὸ ὁραῖον ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ἔργων τῶν ὁραίων Τεχνῶν, τοιοῦτοίαι καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος ἐκδηλοῦται διὰ τῆς φιλοσοφίας, μὴ τὴν διαίρησιν ὅτι αὕτη δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπλὴν αὐτοῦ ἐκφράσιν, ἀλλὰ προχωροῦσα βαθύτερον τῶν ὁραίων Τεχνῶν, ἐπιζητεῖ τὴν κατανόησιν αὐτοῦ. Ἐκφράσις καὶ κατανόησις, ἐκφράσις ἐν τῇ κατανόησει καὶ κατανόησις ἐν τῇ ἐκφράσει «τοῦ πνευματικοῦ κόσμου» ἴδου τί εἶναι **Φιλοσοφία!!** Ἐάν ἡ κατανόησις τοῦτου συναντῆ πλείους διαφορίας καὶ εἴναι πρὸς μεγίστους κόπους καὶ μόχθους συνδυαζομένη καθίσταται συζητήσια ἢ ἀποτόρητος, προβληματικὴ ἢ καὶ περλαινημένη, ἢ συνειδητασιακῆς ὅπως αὐτοῦ μὴ παρέχει τὰς αὐτὰς ἀκαρπύσας συζητήσεις καὶ πνευματικὰς ἀπολαύσεις πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν ὁραίων Τεχνῶν διασπαστικῶς παρεχομένης συλλήψεις τοῦ ὁραίου.

Λοῦσις ἐντάσεως τῶν ἁρμονικῶν σημασιῶν θὰ ἀπέρχεται διὰ λέξεων ἐπιπέδου ἀδύνατος. Διὰ τοῦτο εἶναι ἴσως σπουδαιότερον ἀντὶ νὰ καταρῶμεν εἰς μίαν, ὡς τὴν ἀποκαλούμεν, λογικὴν ἀξιοκρατικὴν καὶ ἀπομνημονεύουσαν σημασιολογικὸν ἱεραρχισμὸν, ἐκ τοῦ ὁποῖου ὅς ἐστι μίαν ἀρετήν. Ἡ ἐπιπέδου γίνεται ἀναγκαῖος καὶ ἡ λογικὴ ἀξιοκρατικὴ. Ὁ παρεχόμενος λοιπὸν μὴ τοιοῦτος ἱεραρχιστικὴς ἐνασθησὶς οὐδὲν εἶναι πλέον θὰ ἐνασθηθῇ διὰ μίαν ἀνεκτικὴν ἐρεύνησιν.